

COMPACT OVERZICHT VAN DE KUNST- EN CULTUURGESCHIEDENIS VAN DE MIDDELEEUWEN TOT NU.

- 1. CULTUUR VAN DE KERK** van de 11^e tot en met de 14^e eeuw
- 2. RENAISSANCE EN BAROK EN DE HOF-CULTUUR** in de 16^e en 17^e eeuw in Italië en Frankrijk
- 3. BURGERLIJKE CULTUUR VAN NEDERLAND** in de 17^e eeuw
- 4. CULTUUR VAN ROMANTIEK EN REALISME** in de 19^e eeuw
- 5. CULTUUR VAN HET MODERNE** in de eerste helft van de twintigste eeuw
- 6. MASSACULTUUR & POSTMODERNISME** in de tweede helft van de twintigste eeuw
- 7. HYBRIDITEIT IN DE HEDENDAAGSE KUNST** Synthese van modernisme en postmodernisme in de kunst van de 21ste eeuw

CULTUUR VAN DE KERK

van de 11^e tot en met de 14^e eeuw

DE CULTUUR VAN DE KERK: OUDE TESTAMENT: Daarin wordt het verhaal verteld van het ontstaan van de wereld (de **schepping** door God in 7 dagen; Adam en Eva in het paradijs; Ze eten van de verboden vrucht - Eva wordt uitgedaagd door de slang (= duivel) en eet van de appel en daarna worden zij verdreven uit het paradijs (**zondeval**). Om boete te doen, moet er een heiland = redder komen (= **heilsleer**) die de wereld verlost van de zonden. **NIEUWE TESTAMENT:** Dat is de zoon van God (Jezus Christus) die geboren wordt uit de maagd Maria (**geboorte** = gevierd met **Kerstmis**). Maria krijgt een aankondiging van de geboorte via een engel (= aankondiging/**annunciatie**). Jezus wordt geboren, groeit op en verricht wonderen (**leven van Jezus**). Hij heeft een groep volgelingen, de apostelen. Op de avond voor zijn sterven kondigt hij aan de apostelen aan dat het zijn **laatste avondmaal** is (Witte Donderdag) en dat hij zal sterven om de wereld te verlossen maar dat hij zal verrijzen uit de dood. Hij wordt verraden door Judas en wordt gekruisigd (Goede Vrijdag). Hij accepteert dit lot omdat daarmee de zonden van de wereld verlost worden (= heilsleer). Drie dagen na zijn dood is hij verrezen, en komen drie vrouwen (drie Maria's) bij een leeg graf waar een engel hen vertelt dat Jezus verrezen is (Quem Quaerites = de Paastrope, dat is het verhaal van de **opstanding of verrijzenis** uit de dood door Jezus en deze wordt gevierd met **Pasen**). Jezus gaat 40 dagen vanaf Pasen naar de hemel (= **Hemelvaart**). Op de vijftigste dag vanaf Pasen stuurt hij de Heilige Geest naar de gelovigen, om hen te helpen Gods woord na te leven (= **Pinksteren**). **KERK VAN ROME:** Een van de apostelen van Jezus, Petrus, wordt de eerste Paus van de kerk van Rome. In het Christendom worden bovenstaande verhalen uit de bijbel herdacht, en worden de idealen van het Christendom nageleefd: soberheid (bidden en werken - Ora et Labora), aandacht voor Gods woord (Bijbel) en naastenliefde. Belangrijk in het geloof is met name het **laatste avondmaal**, in de **liturgie** (= mis), waarin het offer dat door Jezus gebracht is herdacht wordt (symbolen: het drinken uit de beker en het eten van het brood). **HEMEL/HEL:** Gelovigen in de Middeleeuwen wordt voorgehouden dat zij volgens de regels van het geloof moeten leven (Bijbel, 10 geboden en bidden en werken- Ora et Labora) zodat zij naar de hemel gaan en zij mogen vooral geen zonden begaan. Op de laatste dag voordat de wereld vergaat is er een **laatste oordeel**, waarbij de goede gelovigen door God gescheiden worden van de kwaden, degenen met zonden. Daarbij gaan de goede gelovigen met de engelen mee naar de **hemel** (het paradijs) en de kwaden worden door duivels afgevoerd naar de **hel**. De hemel wordt gesymboliseerd door licht waarbij de goede gelovigen eeuwig leven in Gods paradijs met engelen, de hel is de plek waar degenen met zonden eeuwig verdoemd zijn en in de meest gruwelijke omstandigheden moeten verkeren tussen de duivels.

Kernpunten:

- Christendom en Theocentrisme (één God centraal)
- Bijbel (oude en nieuwe testament)
- Liturgie
- Predestinatie (begin en eind van je leven = voorbestemd door God)
- Hemel en Hel

Belangrijke aspecten/namen:

- Schoonheid = licht
- Symboliek (christelijke symbolen - goed/kwaad)
- Wel of geen beelden?
- Gregorius; Guido van Arezzo
- Abt Suger; Bernardus van Clairvaux; Franciscus van Assisi

Kerk = aan de macht

- Geestelijken
- Adel
- Boeren

Begrippen: Feodale stelsel (leenheren/pachters); status quo; Pelgrimstochten, aflaten, Kruistochten.

FUNCTIES VAN KUNST:

Levensbeschouwelijk: het christelijke geloof en de bijbel zijn het uitgangspunt voor verhalen en beelden (symboliek).

Esthetica: schoonheid als openbaring van het goddelijke in licht, glans en kleur, geometrische orde; originaliteit is niet belangrijk

Opdrachtgevers: Geestelijken, adel (maar dan met opdrachten die religieuze doelen hebben) en gilden. Kloosterscholen en universiteiten ontstaan.

Vermaak: Liturgisch drama met kluchtige elementen.

Wetenschap: Samenhang kennis, geschiedenis, moraal en geloof (encyclopedisch geheel = scholastiek). Ontstaan meerstemmigheid.

Technische ontwikkeling: skeletbouw.

Intercultureel: Kruistochten en contacten met Arabieren (hoog beschavingspeil van Arabieren).

<u>IN DE KUNSTEN:</u>	<u>VORM</u>	<u>INHOUD/BETEKENIS</u>
Muziek	Van eenstemmige gregoriaanse gezangen naar polyfone muziek. Gregoriaanse gezangen: eenstemmig (monodie), in het Latijn gezongen, zonder begeleiding (Acapella), liturgische teksten, syllabisch of melismatisch. Polyfone muziek ontstaat na de invoering van het notenschrift (er kan dan muziek gecomponeerd worden): meerdere stemmen/melodieën verweven soms met begeleiding (Begrippen: Parallele organum; Cantus Firmus).	Consonanten = hemels, Dissonanten = hels Polyfone gezangen = engelengezangen, hemels
Beeldende kunst	Religieuze thema's en onderwerpen worden in symbolen verrat. Licht is een centraal gegeven. Daarnaast zijn glans en kleur (vooral in Goud maar ook in kleurrijke glas in lood ramen) en geometrische ordeningen van belang (bijv: driedeling façade kathedraal = verwijzing naar heilige drie-eenheid: God bestaat in drie personen: de Vader, de Zoon, en de Heilige Geest) De Natuur als boek vol symbolen (Franciscus van Assisi)	Beelden in de kerk = goed omdat ze een verbeelding van het Paradijs zijn (Abt Suger) Beelden in de kerk = slecht: het leidt af van van Gods woord. Soberheid is belangrijk (Clairvaux) Natuur = bewijs van Gods aanwezigheid
Architectuur	Romaans: dikke muren, rondbogen, kleine ramen, massief; veel flora en fauna in de ornamenten; symbolische beeldtaal; Gotiek: hoogbouw; skeletbouw (steunberen, luchtbogen, kruisribgewelven)	Gotiek -> hoogbouw, hoogte = gericht op de hemel; glas in lood = verwijzing naar hemels paradijs; goud/licht = goddelijke openbaring; ingangsportaal: Laatste Oordeel vaak afgebeeld als waarschuwing.
Theater	Liturgisch drama waarin het verhaal van de Paas-trope in gezang en gebaar verbeeld wordt. Later combinatie met wereldlijke elementen.	Verlevendigen van de religieuze verhalen voor gelovigen.
Dans	Dodendansen (heidense rituele dansen) worden door de kerk verboden. Dans wordt door de kerk te zinnelijk gevonden en daarom verboden. Alleen processies maken gebruik van dans/sprongen. Daarnaast wel dans aan de hoven (rei-dans) en bij bruiloften en feesten.	Dansen = heidens en onchristelijk, wordt daarom door de kerk verboden. Wel is er dans aan de hoven en bij bruiloften en feesten.

RENAISSANCE EN BAROK EN DE HOF CULTUUR

in de 16^e en 17^e eeuw in Italië en Frankrijk

RENAISSANCE = WEDERGEBOORTE VAN DE KLASSIEKE OUDHEID: *deze ontstond aan het einde van de Middeleeuwen, toen door de kruistochten handel ontstond met de Arabische landen. Veel kennis uit de Arabische landen (over geometrie, astronomie, filosofie e.d.) kwam zo naar Europa. Ook werden klassieke geschriften uit de Griekse Oudheid in Arabische bibliotheken bewaard. Deze teksten werden vertaald en kwamen zo naar Europa, waar een nieuwe interesse in de mens, de wetenschap en in de klassieke oudheid ontstond.*

Kernpunten:

- Humanisme
- Individualisme
- Antropocentrisme
- Klassieke mythologie
- Harmonie
- Geometrie
- Filosofie: Plato/Aristoteles/
Plotinus

Belangrijke kunstenaars:

- Botticelli
- Leonardo da Vinci
- Rafaël
- Michelangelo
- Palladio
- Palestrina
- Claudio Monteverdi
- Molière
- Lully

Hof = aan de macht

- Vorsten (wereldlijk/geestelijk)
- Hovelingen
- Hofkunstenaars (soms ook diplomaten die veel reisden)
- De ideale hoveling kon: jagen, dansen, had kennis van kunst, was geleerd en had goede manieren

FUNCTIES VAN KUNST:

Levensbeschouwelijk: religie en klassieke mythologie worden verbonden in de kunsten

Esthetica: harmonie = schoonheid, vaak door geometrie (ideale verhoudingen = gulden snede)

Opdrachtgevers: Vorsten (wereldlijke en geestelijke) kunst -> status, vermaak, religie, wetenschap

Vermaak: Paleizen (groot, groter, grootst); tuinen; feesten, dans, theater, opera

Wetenschap: rol van filosofie (Plato, Aristoteles) bij onderzoek (theoretisch versus empirisch)

Intercultureel: ontdekkingsreizen, interesse in rareiteiten, vreemde culturen

<u>IN DE KUNSTEN:</u>	<u>VORM</u>	<u>INHOUD/BETEKENIS: HARMONIE</u>
Muziek	Renaissance: Van polyfonie, naar monodie/afectenleer. Vanwege teksten/retorica wordt seconda prattica door Monteverdi ingevoerd: opera ontstaan (Barok)	Klassieke thema's zoals Orpheus Via muziek overtuigen d.m.v. emoties (afectenleer)
Dans	Uit intermezzi ontstaat ballet. Geometrie belangrijk in choreografie (figuurdansen). Schoonheid = evenwicht, balans, harmonie	Klassieke thema's uit de mythologie (Apollo). Schoonheid = evenwicht, geometrie
Beeldende kunst	Perspectief, geometrie Anatomie/proportieleer Religieuze en mythologische verwijzingen in beeldtaal	Klassieke en religieuze thema's & goddelijke verhoudingen (gulden snede). De Mens = de maat van alle dingen
Theater	Klassieke invloeden: tragedie, komedie Commedia dell'Arte Klassiek drama: 5 bedrijven afgesloten met een rei; geopend met een proloog; afgesloten met een epiloog; aristotelische eenheden (plaats, tijd en handeling); geen deus ex machina	Klassieke opbouw en herontdekking van klassiek drama
Architectuur	Klassiek: gulden snede Centraalbouw in Renaissance – veel symmetrie Grootheid in Barok – veel goud, concave en convexe vormen Theaterbouw: illusie door perspectief en machinerieën.	Harmonie/symmetrie/proporties. Gulden snede = afgeleid van Fibonacci reeks: 1,2,3,5,8,

BAROK & CLASSICISME – Lodewijk XIVe (1638 – 1715)

*De Barok ontstond in Rome als reactie op de reformatie (waarbij het woord in de bijbel belangrijker was dan mooie versierde kerken). Als reactie op de reformatie ontstond **de contrareformatie in Italië**, waarbij de rooms-katholieke kerk, juist extra mooie kerken maakte (met veel dynamiek, dramatiek en goudversieringen) om zo de mensen de kerk in te lokken. In Frankrijk kwam de Barok veel voor in de schilderkunst en beeldhouwkunst maar minder in de architectuur: daar werd vaak voor het classicisme gekozen (streng, klassiek invloeden). In de muziek was de Barok al eerder begonnen, daar was het Monteverdi die de seconda prattica invoerde.*

Lodewijk XIVe: l'état c'est moi – de staat, dat ben ik (absolutisme)

- **Kunsten:** terugrijpen op klassieke oudheid in theater, architectuur en beeldhouwkunst; Lodewijk geeft veel geld uit aan de kunsten: de danskunst & aan andere kunsten: beelden van zichzelf; paleizen en tuinen; dans, theater, opera: Molière en Lully.

- **Danskunst** komt nog sterker op dan in Renaissance:

1. Lodewijk als vorst danst zelf;
2. hij zorgt ervoor dat de danskunst zich kan ontwikkelen door aandacht voor dans theorie en dansposities;
3. hij richt een dansacademie op;
4. hij geeft veel geld uit aan danskunst
5. hij huurt professionals in om nieuwe dans/muziek/theater vormen te ontwikkelen: Molière, Lully

- **Schoonheid** = klassiek-mythologisch (Apollo – zonnegod); harmonie – evenwicht; proporties; kennis; ornamenten (goud); emoties overbrengen in de kunst (dramatiek (tragedie), affecten, humor (komedie))

BURGERLIJKE CULTUUR VAN NEDERLAND

in de 17e eeuw

Burgerij = In de zeventiende eeuw ontstaat in de Verenigde Republiek der Nederlanden een cultuur waarin de Burgerij bepalend is. De burgerij wordt **de belangrijkste opdrachtgever voor de kunst** (= burgermecenat) nadat **de Beeldenstorm** (1566) de kerk als opdrachtgever had weggevaagd. De handel kwam in Nederland enorm op gang in deze periode. Men spreekt vanwege de enorme welvaart en de bloei van kunst en wetenschap daarom van **de Gouden Eeuw**. De goede handel, maar ook de **Nederlandse ondernemendheid en handelsgeest**, de **afsluiting van de Schelde in Antwerpen** als de **godsdienstige tolerantie** (al was het Calvinisme leidend) speelden eveneens een grote rol voor het ontstaan van deze Gouden Eeuw. Amsterdam kon zo uitgroeien tot **het centrum van de wereldhandel**. Dankzij de gunstige geografische ligging aan het water, een goede infrastructuur, goede aanvoer van handelswaren (visserij, nijverheid) vanuit de omgeving, de aanwezigheid van deskundige handelslieden (velen waren gevlucht uit Antwerpen), een hoge graad van alfabetisering, een goed en vrij handelsklimaat. Nederlanders verenigd in de **Verenigde Oost-Indische Compagnie** (1602) gingen op handelsreizen; de **West Indische Compagnie** (1622) dreef handel en stichtte nederzettingen maar nam ook deel aan slavenhandel. Daar vestigden zij **handelskolonies** door overzeese gebiedsdelen in beslag te nemen en veelal de lokale bevolking te onderwerpen aan hun gezag. De handel was mogelijk dankzij nieuwe **wetenschappelijke instrumenten** die in Nederland eveneens ontwikkeld werden (**optica**: telescoop, microscoop en **cartografie**). Tijdens de reizen kwamen Nederlanders in contact met nieuwe handelswaren (specerijen, Chinese zijde, porselein) en namen zij souvenirs mee (**Naturalia** en **Artificialia**) die zij in hun huiskamers graag toonden (in de **rariteitenkabinetten**). De gegoede burgerij verzamelde veel schilderkunst, bezocht toneelvoorstellingen, nam deel aan muziekavonden of toneel- en dichtersavonden (**Rederijkerskamers**). De kunst in de Gouden Eeuw was vooral - maar niet alleen - gericht op de smaak van deze gegoede burgerij dankzij een **vrije markteconomie** waarin de vraag naar kunst het aanbod medebepaalde. De schilderkunst in deze tijd laat de belangstelling van de kopers zien (**individuele burgers**, maar ook **corporatieve opdrachtgevers**: gilden, stadsbesturen), zij gaven opdrachten voor portretten, groepsportretten, historieschilderingen en zeegezichten en zij kochten landschappen, stillevens (**Vanitas**) en genrestukken. Het Calvinistische geloof was daarin te herkennen: kunst was vaak bedoeld zowel **ter lering als ter vermaak (moralisme)**. De Nederlandse schilderkunst uit de Gouden Eeuw wordt gekenmerkt door een **selectief realisme** waarin onderdelen uit de werkelijkheid op een gedetailleerde, natuurgetrouwe weergegeven worden en deze onderdelen vervolgens selectief samengevoegd worden vanuit een beoogde symboliek. Muziek in deze periode wordt vooral in huiselijke kring gemaakt al dan niet onder begeleiding van een expert (**Collegium Musicum**). Daarnaast zie je de populariteit van de liedboeken, waaronder het geuzenliedboek Valerius Gedenkklink met **het Wilhelmus**. In de steden zijn de **stadsmuzikanten** bepalend voor het muzikale klimaat (beiaardiers bijv.). Belangrijke toneelchrijvers in de zeventiende eeuw waren Hooft, Van den Vondel (klassieke tragedie) en Bredero (kluchten).

Kernpunten - items:

Amsterdam - Nederland als centrum van de wereldhandel:

- Handelsgeest
- Republiek der zeven verenigde provinciën
- Calvinisme (godsdienstige tolerantie)
- Kunst = ter lering en vermaak
- Rederijkerskamers
- Kunstenaars zijn ambachtslieden (verenigd in gilden) en geleerden tegelijk
- Handelsreizen, ontdekkingsreizen, koloniën (VOC)
- Moralisme, Symboliek (Emblemata)

Belangrijke kunstenaars:

- Rembrandt, Vermeer, Potter, Steen, Hals, Ruysdael, Rubens, Van Dyck
- Van Campen (Stadhuis op de Dam, Mauritshuis, Schouwburg van Van Campen in Amsterdam)
- *Schilder-boeck* van Carel van Mander
- Sweelinck
- Constantijn Huygens - de volmaakte hoveling (geletterde, diplomaat, dichter, muzikant, componist, wetenschapper etc)
- Hooft (Muiderkring), Van den Vondel (*Gijsbrecht van Aemstel*), Bredero (*Klucht van de koe*)

- Dans vaak in toneelstukken als tussendans, later ook ballet (vooral tijdens Willem III)

Burgers aan de macht

- Regenten, stadhouders, kooplieden, ambachtslieden, etc.
- Kunstenaars werken voor individuele opdrachtgevers, werken in opdracht van collectieven: gilden, het stadsbestuur (Sweelinck was bijv. door het stadsbestuur van Amsterdam aangesteld als organist) of de provincie en verkopen op de vrije markt.
- Worden volgens de regels opgeleid in het ambacht maar worden ook in de kunsttheorie opgeleid (zij maken bijv. reizen naar Rome en bestuderen daar de klassieke cultuur)

FUNCTIES VAN KUNST:

Levensbeschouwelijk: Visies op geschiedenis worden verbonden aan religieuze en wereldlijke opvattingen.

Esthetica: 'schoonheid' is gericht op de schoonheid van de zichtbare wereld, observeren speelt een belangrijke rol. Daarnaast zijn de klassieke theorieën (bijv. Aristotelische principes in het theater) van belang. In de visie op kunst speelt het Protestantse geloof een grote rol waarin kunst sober, symbolisch en ter lering moet zijn. Kennis van de menselijke hartstochten (LeBrun - *Traité des passions*) wordt via modellenboeken geleerd: deze spelen een rol in de verbeelding in de schilderkunst. Binnen de regels kon een kunstenaar origineel zijn. De natuur was vaak onderwerp van de kunst en verwees dan naar de zichtbare natuur en indirect naar de goddelijkheid van de natuur.

Opdrachtgevers: rijke burgers, adel, staat. Opleiding: enerzijds in gilden (atelierpraktijken leren bij een meester), anderzijds via klassieke opleiding; reizen naar Rome en daar de klassieken bestuderen. De samenleving is georganiseerd rondom de provinciën. Er wordt gestreefd naar vrije wereldhandel en er is dus een vrije markteconomie waarin vraag en aanbod op elkaar afgestemd worden. Verzamelingen worden op een encyclopedische wijze aangelegd, rariteitenkabinetten worden populair. De hofcultuur uit het buitenland speelt ook in Nederland een rol.

Vermaak: Kunst is vooral ter lering en vermaak, niet alleen ter vermaak dus. Vermaak heeft wel een positief effect op mensen (medicijn). Kluchten van bijv. Bredero zijn hiervan een goed voorbeeld. Moralisme.

Wetenschap: Empirisch onderzoek wordt belangrijk, veel nieuwe wetenschappelijke vindingen komen uit Nederland in deze tijd: optica, cartografie. De camera obscura wordt voor schilders een belangrijk nieuw middel om perspectief goed en natuurgetrouw weer te geven.

Intercultureel: Handelsreizen, ontdekkingsreizen. Er ontstaat een wisselwerking tussen het Chinees porselein en het Delfts aardewerk. Tijdens de reizen worden schilderijen gemaakt van flora, fauna en mensen die als reisverslag dienen waarin met Hollandse ogen gekeken wordt.

IN DE KUNSTEN:	VORMEN
Muziek	Sweelinck - (eenstemmige muziek) psalmen tijdens de mis, (polyfonie) orgelmuziek - concerten; collegium musicum; liedboeken.
Dans	Ballet geïnspireerd op de barokdans in Frankrijk. Vaak tussendans: toneelballet, ballet tijdens opera's. Barokdans in huiselijke kring.
Beeldende kunst	Schilderkunst: Historieschilderingen (<i>De samenzwering van Claudius Civilis</i>); De Kunst van het Kijken (boek van Svetlana Alpers): zeegezichten, stadsgezichten (<i>Gezicht op Delft van Vermeer</i>) landschappen, portretten, fantasieportretten (tronies - zoals het <i>Meisje met de Parel</i> van Vermeer) groepsportretten (<i>De Nachtwacht</i>), genrestukken (<i>Melkmeisje van Vermeer</i>); stillevens, interieurs. <i>Selectief realisme</i> - de werkelijkheid wordt gedetailleerd maar samengesteld weergegeven met het oog op de symboliek.
Architectuur	Architectuur: Hollands Classicisme: <i>Stadhuis op de Dam in Amsterdam</i> ; <i>Mauritshuis Den Haag</i> ; <i>Schouwburg van Van Campen</i>
Theater	Klassiek drama (I: vijf bedrijven, de eerste vier afgesloten met een rei, II: aristotelische principes (eenheid van tijd, plaats en handeling) III: een doorlopend ernstig en uiterlijk statisch karakter; de optredende figuren zijn steeds hooggeplaatste personen). Van den Vondel; Hooft; Bredero: kluchten - moralisme.

CULTUUR VAN ROMANTIEK EN REALISME

in de 19^e eeuw

Romantiek = In de periode tussen 1750 en 1850 waren er veel grote omwentelingen: **de industriële revolutie** (vanaf ca. 1750 kon met de komst van de stoommachine het industriële tijdperk zijn intrede doen. De wetenschap en de rede of ratio werden in deze periode - de tijd van de Verlichting - zeer hoog gewaardeerd.); **de Amerikaanse revolutie** (op 4 juli 1776 nam het Amerikaanse Congres de Onafhankelijkheidsverklaring aan en daarmee vocht deze kolonie zich vrij van Engeland); **de Franse revolutie** (De Bastille werd door het volk op 14 juli 1789 bestormd en zij eisten Vrijheid, gelijkheid en broederschap. De absolutistische vorsten eisten veel geld van de burgers (belastingen) om een luxueus leven te leiden. De burgers kwamen in opstand omdat zij het niet langer konden verdragen dat a) hun vorst zoveel geld opeiste en b) dat zij zo weinig rechten hadden.). Als gevolg van zowel de industriële als de Franse revolutie komt een nieuwe klasse op: de rijkere burgerij. Zij zijn de belangrijkste opdrachtgevers en afnemers van de kunst in deze periode. De Romantiek kan beschouwd worden als een stroming die reageerde op de strenge rationaliteit van de Verlichting. Ten tijde van de Verlichting was onder invloed van Descartes het idee ontstaan dat er een streng onderscheid bestond tussen de objectief waarneembare wereld en de subjectieve beleving daarvan; een scheiding tussen lichaam en geest. In de Romantiek komt een reactie op, die juist **de intuïtie, het verhevigde gevoel, de persoonlijke beleving meer centraal stelt. Het originele, individuele en authentieke wordt belangrijk in de kunst, evenals het begrip 'het sublieme'**. Sublieme kunst levert een paradoxale ervaring op die heel suggestief is: het gaat om iets dat zowel mooi, overweldigend, groots maar tegelijkertijd ook beangstigend, huiveringwekkend, duister of oneindig is. Onder invloed van de ideeën van Blake, Goethe, Carus en Baudelaire ontstaat een accent op het individuele in de kunst, op de creatieve vermogens (genie) en op de persoon van de kunstenaar. Kunstenaars werken gericht op het uitdrukken van individuele expressie (originaliteit, genialiteit; lyriek, dramatiek); gericht op schoonheid: de pure, absolute of formele kunst en de esthetiek (l'Art pour l'Art) anderzijds worden kunstenaars geïnspireerd door het verbeelden of verklanken van verhalen (mythen, legenden, sprookjes, poëzie). Zo ontstaan verschillende stijlen en stromingen en dat geldt voor alle kunstdisciplines. Aan het eind van de negentiende eeuw ontstaan grote maatschappelijke verschillen tussen de welvaart van de rijke industriëlen en grote armoede bij de arbeiders die in vervuilde steden woonden.

Realisme = de realisten zoeken naar een directere relatie met de natuur zelf en met de sociale werkelijkheid, realisme is meer een houding dan een stijl. De werkelijkheid wordt niet mooier weergegeven dan die is, wel kan er een persoonlijk accent gelegd worden. Het verschil is met naturalisme: daarbij wordt de werkelijkheid zo objectief/ natuurgetrouw mogelijk weergegeven.

Kernpunten:

Escapisme = vluchten uit de dagelijkse wereld in:

- De Natuur – het sublieme landschap
- Exotische bestemmingen (reizen)
- De (onbereikbare) liefde
- Sprookjes, mythen
- Het verleden (de eigen geschiedenis - nationalisme)
- Dromen - hallucinaties

Belangrijke kunstenaars:

- Blake, Goethe, Carus, Baudelaire
- Schubert, Brahms, Wagner, Debussy
- Coralli, Perrot, Bournonville, Petipa
- Géricault, Delacroix, Caspar David Friedrich, Turner, Blake
- Manet, Monet, Van Gogh, Cézanne
- Rodin, Claudel
- Cuypers, Garnier, Paxton, Eiffel
- Hugo, Zola, Antoine, Appia, Mallarmé

Rijke burgers = aan de macht

- Rijke industriëlen, adel, staat.
- Kunstenaars werken in opdracht, volgens de regels (Académie, Salon)
- Autonome kunstenaars: eigen richtlijnen.
- Kunstenaar = origineel, virtuoos, geniaal, authentiek, spontaan.
- Tegenstellingen: l'Art pour l'Art <> symbolisme; absolute muziek <> programmamuziek; ballet blanc <> handelingsballet.

FUNCTIES VAN KUNST:

Levensbeschouwelijk: geschiedenis wordt als een lineair proces gezien; steeds worden verbanden gelegd tussen het specifieke en het universele: geschiedenis van het eigen nationale verleden en mythologie (bijv. Germaanse mythen); de eigen wortels (nationalisme) en de geschiedenis van de mensheid (universeel).

Esthetica: 'schoonheid' wordt een relatiever begrip, dat afhankelijk is van plaats in het historisch proces (tijd - plaats) en dat afhankelijk is van de ideologische opvattingen over kunst en schoonheid. Er is sprake van zowel lyriek als dramatiek; absolute muziek naast programma muziek (symfonisch gedicht); natuur als godsdienst (ideale natuur) en natuur als materieel feit; natuur als proces; originaliteit tegenover tradities, formele regels en voorschriften (conventies).

Opdrachtgevers: rijke burgers, adel, staat. Opleiding: toneel, dans, kunstacademies en conservatoria: de kunstwetenschappen komen op, maar daarnaast gaan kunstenaars op zoek naar hun eigen leermeesters (denk aan Van Gogh). De samenleving is georganiseerd rondom de naties of staten. Er wordt gestreefd naar vrije wereldhandel (concurrentie - kapitalistisch economisch systeem).

Vermaak: Musea en tentoonstellingen worden ter lering en vermaak bezocht; muziek wordt beleefd in intieme kring (liederencyclus) of in concertzalen (opera (grand opéra - bv. Meyerbeer; opéra comique/opera - bv. Offenbach), romantisch ballet) of in: wals, operette, vaudeville-theater. Salons, musea (Rijksmuseum, Louvre, British Museum), openbare concertzalen, schouwburgen, operahuizen worden ook sociale ontmoetingsplaatsen. Men komt er om te zien en gezien te worden, en om de expertise en inzichten over kunst te delen.

Wetenschap: Opkomst van de muziekwetenschap en kunstgeschiedenis. Er is sprake van zowel een toenemende specialisatie in de kunsten en gelijktijdig ook juist een ontwikkeling naar het samtkunstwerk (Wagner). Samenwerking van architecten en ingenieurs leiden tot nieuwe ijzer/glas constructies. Er ontstaan nieuwe reproductiemogelijkheden (lithografie; fotografie). In het theater ontstaan nieuwe mogelijkheden gericht op meer realistisch spektakel als gevolg van de belichting door gaslicht en later elektriciteit. Verwetenschappelijking van het verzamelen.

Intercultureel: Effecten van kolonialisme en wereldtentoonstellingen; kennis van de wereld wordt vergroot door fotografie (zowel etnografische fotografie - gericht op classificeren, wetenschappelijk verzamelen - niet altijd vanuit een even respectvolle benadering van de lokale bevolking; reisfoto's).

<u>IN DE KUNSTEN:</u>	<u>VORMEN</u>
Muziek	Absolute muziek; programma muziek; lyriek - dramatiek; liederencyclus; symfonie; symfonisch gedicht; opera (Wagner, Verdi)
Dans	Klassiek-romantisch ballet (handelingsballet - ballet blanc: spitzten; tutu's; zweefsprongen; solo/pas de deux; corps de ballet)
Beeldende kunst	Neoclassicisme (Ingres, David); Romantiek (Géricault, Delacroix); Realisme (Manet, Courbet); Impressionisme (Monet); Rodin, Claudel; Postimpressionisme (Van Gogh, Gauguin, Seurat, Cézanne); Symbolisme (Redon). Académie, Salon - Salon des Réfusées.
Fotografie	Wetenschappelijke aspecten & beweging (Niepce, Daguerre, Marey; Muybridge); reisfotografie; etnografische foto's.
Architectuur	Neoclassicisme; Neostijlen; ingenieursbouwkunst (Paxton, Eiffel)
Theater	Historiciteit (Hugo); Naturalisme (Zola, Antoine); Realisme (Ibsen); Appia's toneel van ritme/licht; (Symbolisme - Mallarmé)

CULTUUR VAN HET MODERNE

in de eerste helft van de twintigste eeuw

DE CULTUUR VAN HET MODERNE: 'Onder moderniteit versta ik het vergankelijke, het vluchtige, het toevallige, de ene helft van de kunst, waarvan de wederhelft het eeuwig onveranderlijke is.' C. Baudelaire, In: 'Le peintre de la vie moderne'. **Wat is modern? Wat is moderniteit?** "Moderniteit duidt op het verschijnsel van permanente verandering die het twintigste-eeuwse maatschappelijke en culturele leven heeft overheerst. In dit permanente veranderingsproces lijken nieuwe ontwikkelingen niet langer gebaseerd op het verleden en vormen vaak een breuk met de traditie. Voorbeelden hiervan zijn de sterk toegenomen industrialisatie, automatisering, toegenomen mobiliteit, toenemende massaconsumptie. Moderniteit staat voor de gerichtheid op een toekomst die anders zal zijn dan het verleden en het heden. Deze gerichtheid van de cultuur roept een ambiguïteit op, want de veranderingen brengen niet alleen nieuwe perspectieven, ze zorgen ook voor verlies van waardevolle ervaringen, voor ontworteling en vervreemding." Bron: prof. ir. U. Barbieri, website: Master ARCHITECTURE AND MODERNITY Dwelling and Public Building, TU Delft. Er zijn verschillende visies op de aanvang van moderniteit: 1: Renaissance – ontstaan van wetenschappelijke moderniteit; 2: Descartes – objectiviteit en wetenschappelijk onderzoek (17de eeuw); 3: Vanaf 1850 - industrialisatie & technologie; 4: Rond 1900 – Darwin, Einstein, Freud = nieuwe concepten over de wereld gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Modernisme in de kunsten, ontstaat aan het eind van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw: Er ontstaat een **breukvlak** tussen de oude maatschappij/kunst en de nieuwe maatschappij/kunst. Kunstenaars zijn op zoek naar vernieuwing, willen origineel zijn, unieke kunstwerken maken, onafhankelijk zijn (**autonomie**) en willen breken met het verleden. Zij geloven dat Kunst de maatschappij kan verbeteren (**Utopie**) en dat kunstenaars voorop lopen in deze ontwikkeling (**Avant-Garde**). Kunstenaars hebben ook een sterke wens tot vernieuwing van de kunst zelf. Onderzoek naar wat de essentie van kunst is (onderzoek naar vormgeving en abstractie, expressie en vervreemding), en wat het kenmerkende van elke kunstdiscipline is (**grondslagen onderzoek**) staat centraal in het modernisme.

Kernpunten:

- Vernieuwing/modern zijn
- Uniciteit & Autonomie
- Utopie = Nieuwe, betere maatschappij door Kunst
- Zoeken naar essentie (grondslagen)
- Vorm onderzoek (formeel)
- Abstractie
- Atonaliteit
- Expressie
- Angst & Vervreemding

Belangrijke Kunstenaars:

- Pablo Picasso; Wassily Kandinsky; Piet Mondriaan; Ernst Ludwig Kirchner; Constantin Brancusi; Salvador Dali; Marcel Duchamp
- Arnold Schönberg; Igor Strawinsky; Béla Bartók; Erik Satie.
- Isadora Duncan; Michel Fokine; Vaslav Nijinsky; Martha Graham; Oskar Schlemmer
- Gordon Craig; Vsevolod Meyerhold; Konstantin Stanislavski; Erwin Piscator; Berthold Brecht.
- Robert Wiene; Sergei Eisenstein; Fritz Lang; Man Ray; Charles Chaplin

Macht & de Moderne kunst:

- Kunstenaars willen onafhankelijk hun werk maken (streven naar autonomie)
- Kunsthandelaars & Verzamelaars
- Intendant: Sergej Diaghilev
- Politieke relaties: futurisme - nationalisme; socialisme - internationalisme (Bauhaus, De Stijl; Constructivisme)
- Verzet tegen de rede en de macht (in de kunst) = Surrealisme, Dadaïsme, anti-kunst.

FUNCTIES VAN KUNST:

Levensbeschouwelijk: Breuk met het verleden; Utopie (kunst kan maatschappij veranderen); Kunst heeft geestelijke waarde; Abstracte kunst (kunst is universeel heeft geen verhalen of verwijzingen nodig = autonome kunst)

Esthetica: schoonheid = geestelijk, niet materieel (abstractie = structuur achter de zichtbare natuur); Expressietheorieën; morele aspecten van verwerpen van decoratie; grondslagen onderzoek; ritme als centraal aspect in dans en muziek. Streven naar uniciteit en vernieuwing.

Opdrachtgevers: Nieuwe, experimentele opleidingen (Bauhaus); zelfstandige dansgezelschappen. Betrokken opdrachtgevers die onafhankelijkheid en experiment van kunstenaars waarderen. Breukvlak in de maatschappij: nationalisme versus internationalisme, socialisme.

Vermaak: Hollywood film als amusement; theatershows; amusementsideeën van muziek en dans.

Wetenschap: Kunst probeert de werkwijze van wetenschap te hanteren: grondslagenonderzoek; muzikale bronnen (partituren); Kunst als 'laboratorium' (Bauhaus); onderzoek naar nieuwe materialen en hun eigenschappen; uitbreiding begrip klankkleur.

Intercultureel: Onderzoek volksmuziek; Maskers, beelden en theater uit Afrika, Oceanië en Japan; Exotische aspecten van Ballets Russes; Jazz.

IN DE KUNSTEN:	VORM	INHOUD/BETEKENIS
Muziek	EXPRESSIE/VERVREEMDING: Schönberg: Expressietheorieën; vervreemding; emancipatie van de dissonant (atonaliteit; serialisme). Strawinsky, Bartók: meer op de voorgrond treden van het ritme. Bartók: onderzoek volksmuziek. Satie: amusementsmuziek. Hindemith: functionele muziek. Elektronische muziek (Russolo; Varèse).	Gevoelens uitdrukken = belangrijke doelstelling van kunst (Expressie). Gevoelens van vervreemding, existentiële angst voor de nieuwe, moderne maatschappij: het gevoel ontheemd te zijn.
Beeldende kunst	ABSTRACTIE: Zoeken naar de essentie. Natuur: de structuur achter de zichtbare natuur. Functionalisme (Bauhaus; De Stijl; Constructivisme) EXPRESSIE: Van het materiële naar het geestelijke: verwerping natuurgetrouwheid (Kandinsky, Mondriaan, Picasso, Brancusi); vorm, verhouding (De Stijl). VERVREEMDING: de wereld van het onderbewuste (Freud); de irrationaliteit en de anti-kunst. (Surrealisme en Dadaïsme)	Kunst = abstractie, expressie, vervreemding. Utopie = Kunstenaars kunnen de wereld verbeteren. Abstractie heeft universele betekenis; abstracte beelden hebben geen verhalen of context nodig (autonomie). Puurheid, zuiverheid van vorm nastreven. Functionaliteit in vormgeving.
Architectuur	ABSTRACTIE: Functionalisme; zakelijkheid: Form Follows Function. Onderzoek naar nieuwe materialen en hun eigenschappen (Bauhaus).	Gezond wonen: Licht, lucht en ruimte als richtlijnen voor architecten. Morele aspecten van verwerpen van decoratie (Loos).
Theater	ABSTRACTIE/EXPRESSIE: Symboliek in theaterdecors: Craig; Fysiek theater: Meyerhold; Psychologisch theater: Stanislavski; VERVREEMDING: Episch theater en vervreemdingseffecten: Brecht; Oosterse theater invloeden (Japan). Hollywoodfilm als amusement, theatershows.	Theater als middel om ideeën en gevoelens uit te drukken: vervreemding, expressie, maatschappijkritiek.
Dans	EXPRESSIE als leidraad voor dans. Exotische aspecten van Les Ballets Russes. Grondslagenonderzoek. Ritme meer op de voorgrond.	Gevoelens uitdrukken = belangrijke doelstelling van kunst (Expressie). Abstractie: mens & ruimte (Schlemmer)
Film	ABSTRACTIE/VERVREEMDING/EXPRESSIE. Filmtechniek wordt ingezet om: abstracte bewegende beelden te maken; om mensen te overtuigen, te vermaken.	Gevoelens uitdrukken; politieke ideeën uitdrukken (propaganda); Abstractie in filmexperimenten

MASSACULTUUR & POSTMODERNISME

in de tweede helft van de twintigste eeuw

DE MASSACULTUUR: *Massacultuur is de cultuur van de grote massa, gekenmerkt door onpersoonlijkheid en oppervlakkigheid.*

Na de tweede wereldoorlog begon het tijdperk van de sociaaleconomische vooruitgang. Mensen hoefden minder lang te werken en kregen meer geld te besteden. Dit leidde tot een toename van de welvaart en vrije tijd voor meer mensen waardoor de zogenaamde **consumptiemaatschappij** in de jaren 60 ontstaat. Velen wilden graag de nieuwste artikelen en producten bezitten zoals stofzuigers, wasmachines, platenspelers, tv's enzovoorts. Producenten probeerden mensen vooral te verleiden om zoveel mogelijk producten te consumeren. Dat was goed voor de economie en daardoor kon de welvaart blijven stijgen. Dit principe is gebaseerd op het kapitalistische systeem, dat is een op winst gerichte vrije markteconomie waarbij het aanbod zo goed mogelijk afgestemd wordt op de vraag. In deze periode ontstond de **massacultuur**. **Massacultuur, massamedia en massacommunicatie**. Vanaf de jaren zestig ontstond een overheersende cultuur die door de smaak van de grote massa bepaald werd: de **massacultuur**. De **massamedia** hadden een belangrijke rol in de verspreiding van deze **massacultuur**. **Massamedia** zijn de middelen waarmee de **massacultuur** op een professionele manier verspreid kan worden, zoals: pers, radio, film, televisie en internet. Omdat men met behulp van deze media kan communiceren met een groot publiek spreekt men van **massacommunicatie**. **Pop-art** en **Postmodernistische kunst**: in deze kunst kwam het beeld aan de orde dat de moderne mens in de consumptiemaatschappij van de werkelijkheid had. Aspecten als sociale klassen, seksualiteit, media, maar ook de functie van kunst tegenover populaire cultuur speelden daarbij een rol. De snelheid waarmee kennis kon worden genomen van wat er zich in andere werelddelen afspeelde, zorgde ervoor dat ideeën meer dan ooit gekopieerd en gebruikt werden. In de muziekindustrie zijn begrippen als cover, bewerking, plagiaat en citaat al lang geen besmette woorden meer. **Jeugdcultuur en supersterren**. De Amerikaanse cultuur weerspiegelde het naoorlogse ideaal van vrijheid. Een nieuw soort jongerencultuur, die zich afzette tegen de gevestigde orde en tegen de generatie van hun ouders, waaide uit Amerika over naar West-Europa. (Bron: Thieme-Meulenhoff - Palet CKV2)

HET POSTMODERNISME: het Postmodernisme werd vanaf het einde van de jaren zeventig in de architectuur een toonaangevende richting, daarna ook in andere kunsten. In de architectuur lanceerde Charles Jencks het begrip postmodernisme, waarmee hij reageerde op het modernisme. Kritiek van de postmodernisten is gericht op deze aspecten van het modernisme: *a-historisch, onherkenbare abstractie, te grote vereenvoudiging door reductie, objectiviteit nastreven*. Postmodernisme legt daarom andere accenten: *subjectieve standpunten: pluralisme en relativisering, geen grote verhalen meer, complexiteit, verschillende fragmentarische visies op de werkelijkheid, cultuurrelativisme, herkenbaarheid, geen uniciteit en originaliteit meer. Aandacht voor de rol van massaproductie, massacommunicatie en massamedia in de cultuur*. Ondanks de vrijheid die individuele kunstenaars zich veroorloven, zijn er toch ook overeenkomsten te ontdekken. Het is niet mogelijk om een eenvoudige definitie te geven van het postmodernisme. De volgende punten geven echter de belangrijkste aspecten: **1:** Er zijn **geen allesomvattende ideologieën** meer zoals het marxisme of communisme. Deze ideologieën uit de eerste helft van de twintigste eeuw, waren eenduidig en richtinggevend. Als je bijvoorbeeld het marxisme aanhing, diende je op alle maatschappelijke vlakken (levensbeschouwing, maatschappij, economie) uitsluitend de theorie van Marx te volgen. Na de val van de muur in Berlijn, vallen deze ideologieën weg en vanaf dan is er sprake van Pluralisme. **2: Pluralisme** wil zeggen: er is niet meer één toonaangevende ideologie of stroming in de kunst maar meerdere opvattingen kunnen volkomen gelijkwaardig naast elkaar bestaan. Een voorbeeld van Pluralisme is cultuurrelativisme. **3:** Bij **Cultuurrelativisme** is er sprake van het accepteren van andere culturele levensvisies dan de westers georiënteerde. 'Relativisme' betekent dat de westerse cultuur niet de enige invloedrijke cultuur is, maar dat andere culturen waarden kunnen hebben, die net zo belangrijk zijn. De westerse cultuur zou daarom niet dominant moeten zijn ten opzichte van andere culturele waarden. **4:** Ten aanzien van de visie op geschiedenis geldt dat deze **fragmentarisch** is. Dat wil zeggen: geschiedenis is niet één lijnrecht proces in de tijd, waarbij alles steeds beter wordt. Maar geschiedenis kun je vanuit verschillende tijden of visies op een compleet andere manier bekijken. Interpretatie van de geschiedenis is daarom tijdgebonden, cultuurgebonden en wordt subjectief geconstrueerd. Er is kan dus geen sprake zijn van één lijnrechte of één juiste visie op geschiedenis. (Bron: Thieme-Meulenhoff - Palet CKV2)

Kernpunten (massa/postmodern)*:

1. Geen vaststaande esthetische normen, veel *eclecticisme en historicisme*
2. Herwaardering ornament
3. Grensoverschrijdingen van veel kunstdisciplines
4. Herwaardering verhalende verwijzingen
5. Complexiteit en tegenspraak (Venturi)
6. Herwaardering figuratie
7. Cultuurrelativisme
8. Natuur: natuur en clichés over de natuur
9. Originaliteit: hoeft niet; clichés en (stijl)citaten mogen
10. High Art & Low Culture (Kirk Varnedoe)

Massacultuur**:

- Pop-Art
- Popmuziek
- Videoclips
- Streetdance
- Soaps, Tv-series, reclame
- Hollywoodblockbusters
- Musicals
- Stripverhalen
- Modeshows
- Mega-tentoonstellingen
- Urban entertainment centra: winkelcentra met amusement/uitgaanscentra

Postmoderne kunstenaars:

- **Design:** Memphis, Alessi
- **Mode:** Jean-Paul Gaultier, Vivienne Westwood
- **Architectuur:** Robert Venturi, Philip Johnson, Michael Graves, James Stirling, Charles Moore, Aldo Rossi, Rob & Léon Krier
- **Beeldend:** Andy Warhol, Keith Haring, Jeff Koons, Damien Hirst
- **Muziek:** David Bowie, Madonna, David Byrne & Brian Eno, Kraftwerk
- **Drama (theater):** Dogtroep, Orkater, Paardenkathedraal, Regisseur: Dirk Tanghe; Robert Wilson; Jan Fabre; toneelschrijver: Ben Elton
- **Dans:** NDTII, Anna Teresa de Keersmaeker, Conny Janssen.
- **Film:** The Matrix, The Truman Show
- **Videoclip/filmregisseurs:** Chris Cunningham, Mark Romanek, Spike Jonze, Michel Gondry

FUNCTIES VAN KUNST:

Levensbeschouwelijk: Visies op geschiedenis: fragmentarisch; opgeven van vooruitgangsidee; richtinggevend ideologieën zijn er niet meer; consumeren, vermaakt worden.

Esthetica: zie kernpunten **massacultuur/postmodernisme***. Postmodernisten reageren sterk op de modernistische kunst, in veel opzichten is het een anti-these van het modernisme. Fictie staat centraal: *form follows fantasy, less is a bore*, originaliteit bestaat niet, stijlcitaten, mengen High & Low.

Opdrachtgevers: marktmechanismen (sterrendom, reclame, sponsoring) maar ook subsidies (voor meer avant-garde, experimentele kunst).

Vermaak: alle vormen die bij **Massacultuur**** genoemd worden

Wetenschap: Reproduceerbaarheid; Computertechnieken en elektronische kunst; *virtual reality*; Audiovisuele media

Intercultureel: (Stijl)citaten uit verschillende culturen, c.q. subculturen; Fusion, cross over; Wereldwijd opereren van kunstenaars; Westerse (moderne kunst) als maatstaf versus cultuurrelativisme.

HYBRIDITEIT IN DE HEDENDAAGSE KUNST

Synthese van modernisme en postmodernisme in de kunst van de 21ste eeuw

Veranderde maatschappelijke situatie vanaf 2000

Het postmodernisme in de kunst, begon in de jaren 60/70 van de twintigste eeuw. De vraag is of de maatschappelijke situatie zoals deze was in de tweede helft van de twintigste eeuw nu nog hetzelfde is. Door belangrijke **politieke en maatschappelijke ontwikkelingen** zijn er veranderingen ingezet. Zoals de oorlog tegen het terrorisme als gevolg van de 9/11 ramp; de toenemende schaarste van en strijd om brandstoffen en grondstoffen in de wereld; de opkomst van de economieën in China, het Midden-Oosten, India, Afrika en Zuid-Amerika en de recente financiële crisis in Europa en de democratiseringsprocessen in het Midden-Oosten. De **globalisering**, ingezet halverwege de negentiende eeuw, werd vanaf het einde van de twintigste eeuw nog sterker doorgezet door de opkomst van internet en de nieuwe economie. Als een tegenreactie op de toenemende globalisering is er sprake van processen van **regionalisering** (localisering) en **democratisering** (invloed *social media*). Globalisering lijkt echter onontkoombaar: op het gebied van milieu, grondstoffen, economie en geld maar ook in de kunsten, is de wereld niet meer te beperken tot de eigen locale omgeving. **Kritiek op relativistische perspectieven van het postmodernisme** komt uit allerlei richtingen, maar vooral uit **postkolonialistische** hoek: het cultuurrelativisme heeft ertoe aangezet dat niet-westerse culturen zich beperkt voelden tot hun traditionele cultuur alleen en zich onvoldoende gekend voelden in hun wens tot modernisering. Opkomende landen in Zuid-Amerika, het Midden-Oosten, Azië en Afrika streven juist naar modernisering. Kritiek op het postmodernisme en heroriëntatie op modernisme zorgen voor een nieuwe culturele context in de 21ste eeuw. Vanuit postkolonialistische visies is het begrip **hybriditeit** opgekomen. **Hybriditeit** is een vorm van *transformatie*, waarbij nieuwe vormen/culturen ontstaan uit een *samenvoeging (blending)* van bestaande vormen/culturen. Voorbeelden van ontwikkelingen in de hedendaagse cultuur die te relateren zijn aan maatschappelijke aspecten (duurzaamheid, hybriditeit, sociaal engagement van de kunst) verklaren gedeeltelijk de huidige, hernieuwde aandacht voor het modernisme.

Herwaardering van het modernisme ? Een van de ontwikkelingen van dit moment in de beeldende kunsten is een herwaardering voor elementen uit het modernisme die het postmodernisme afgezworen leek te hebben zoals abstractie, experiment en avant-gardisme. In veel hedendaagse kunst zie je dat kunstenaars en vormgevers in hun werk experimenteren en met abstractie werken. Dit heeft echter niet meer dezelfde inhoudelijke lading als voorheen, waarbij het streven naar abstractie een streven naar een volledig nieuwe maatschappij symboliseerde, wel is er een politieke en esthetische verwantschap met deze utopische idealen van het modernisme. Verder zie je veel aandacht voor interdisciplinariteit, innovatie, nieuwe media en technologie. Anderzijds zie je eveneens veel hedendaagse kunstenaars met de allereenvoudigste, meest alledaagse middelen en materialen werken, geïnspireerd door de Arte Povera.

Modernisme, antimodernisme, postmodernisme, supermodernisme, altermodernisme of transmodernisme ?

In de architectuur lanceerde Hans Ibelings de term supermodernisme voor de gebouwen die voor transit (= doorreis) doeleinden gemaakt worden. Denk aan vliegvelden, supermarkten, winkelcentra enz. Kenmerkend aan deze architectuur is de vormtaal die af en toe sterk gericht lijkt te zijn op de vormtaal van het modernisme: strakke eenvoudige vormen die niet verwijzen naar de omgeving of naar de functie van het gebouw. Anderzijds verwijzen deze gebouwen ook weer naar de verworvenheden van het postmodernisme: vaak wordt er met allerlei (innovatieve) materialen gewerkt die tot decoratieve oppervlaktes leiden. De architectuur van Herzog & de Meuron is daarvan een voorbeeld. Duidelijk is dat de hoogtijdagen van het postmodernisme in de architectuur voorbij lijken te zijn. Voorbeelden van doorgeschoten postmodernisme is de wijk *Poundbury* van Léon Krier in Dorset: het inspelen op de wensen van de architectuurconsument, heeft tot een nostalgisch verlangen naar het verleden geleid en daarmee tot conservatieve standpunten in de architectuur en een conservatieve vormtaal. Door de globalisering, is in de architectuur een ontwikkeling ontstaan gericht op experiment en vernieuwing die het modernisme als inspiratiebron niet verhullen, zoals blijkt uit de projecten van architecten als Koolhaas, Nouvel en Herzog & de Meuron. Volgens Nicolas Bourriaud is de ontwikkeling van globalisering (transnationalisering) in de kunst waarin de politiek-esthetische idealen van de avant-garde beweging te herkennen zijn, als '*Altermodernism*' (veranderd modernisme) te typeren.

Hybriditeit in de kunst. Je kunt uit alle ontwikkelingen afleiden dat het postmodernisme als stroming niet meer richtinggevend is, maar toch ook dat verworvenheden (differentiatie, pluralisme, aandacht voor niet-westerse kunst) uit het postmodernisme niet helemaal verdwenen zijn. Momenteel lijkt een synthese (transmodernisme) te zijn ontstaan in de kunst, die enerzijds een verwantschap laat zien met het gedachtegoed van het modernisme en waarin anderzijds ook de verworvenheden van het postmodernisme opgenomen zijn. Engagement (kritiek op de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen) en utopieën (het creëren van nieuwe werelden) zijn daarvan voorbeelden. In de kunst zie je veel ontwikkelingen naar interdisciplinariteit (Kunst & technologie, grensoverschrijdingen binnen de kunsten) maar anderzijds zie je juist ook weer volop aandacht voor schilderkunst. Al is die schilderkunst dan vaak wel sterk beïnvloed door nieuwe media als fotografie en computerkunst. Deze dubbele ontwikkeling van enerzijds discipline overschrijdend en anderzijds juist bijna ambachtelijk werken is iets wat je in veel kunsten terugziet van dit moment. Elementen die in de hedendaagse kunst veel voorkomen zijn: *appropriation, tijd, performance, space* en *hybriditeit*.

Kenmerken van de hybride kunst van de 21ste eeuw zijn:

- **Transformatie** – ambigüiteit, paradox, mengvorm (blending), creativiteit. Nieuwe vormen, ontstaan uit een samenvoeging van bestaande vormen afkomstig uit heterogene bronnen of samengesteld uit verschillende, incongruente onderdelen. **Creativiteit & Innovatie** - Hybride kunstvormen breiden de mogelijkheden uit voor **experiment** en **innovatie** in de hedendaagse kunst.
- **Transmodernisme** – Synthese van modernisme – postmodernisme. Hernieuwde aandacht voor de kwaliteit van de uitvoering van het product, maar ondergeschikt aan het proces en de betekenis als uitgangspunt. Complexiteit.
- **Transculturaliteit** – hybriditeit als concept uit het postkoloniale denken. Globalisering.
- **Intersubjectiviteit** en **interactiviteit** – consensus en dissensus door onderzoek en uitwisseling/participatie (co-creatie).
- **Trans -of Interdisciplinariteit** – kruisbestuivingen en integratie. Door onderzoek en samenwerking kan alles dat “aanspoelt” (= littoral) als materiaal gebruikt worden. Integratie tussen kunst disciplines maar ook kunst & technologie.

Beeldende kunstenaars, vormgevers: Francis Alÿs; El Anatsui; Maarten Baas; Banksy; Tjebbe Beekman; Michel Blazy; Michael Borremans; Berline de Bruyckere; Sophie Calle; Maurizio Cattelan; Hussein Chalayan; Tara Donovan; Peter Doig; Marlene Dumas; Olafur Eliasson; Shepard Fairey; Urs Fisher; Geng Janyu; Wang Guangyi; Andreas Gursky; Subodh Gupta; Mona Hatoum; Naoya Hatakeyama; Bart Hess; Thomas Hirschhorn; Pierre Huyghe; Anselm Kiefer; Anish Kapoor; Christian Marclay; Koen van Mechelen; Julie Mehretu; Juan Muñoz; Kara Walker; William Kentridge; Fang Lijun; Alexander McQueen; Saskia Olde Wolbers; Os Gemeos; Cai Guo-Qiang; Anri Sala; Diller & Scofidio; Michael Raedecker; Neo Rauch; Navin Rawanchaikul; Anselm Reyle; Ugo Rondinone; Thomas Ruff; Rirkrit Tiravanija; Luc Tuymans; Hiroshi Sugimoto; Bill Viola; Ai Weiwei; Zhang Xiaogang; Zhang Peili. De internationale kunstmarkt wordt momenteel voor een groot deel door Chinese kunstenaars medebepaald zie: <http://imgpublic.artprice.com/pdf/fiac11en.pdf>. Filosofen en theoretici die momenteel erg belangrijk zijn voor de kunsten zijn: Alain Badiou, Jacques Rancière en Homi K. Bhabha. Meer lezen in: *Art Since 1900; Art & Today of Defining Contemporary Art*.